

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО Й МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАГМЕНТІВ РОМАНУ С. ПЛАТ “THE BELL JAR”).

У статті запропоновано порівняльний аналіз перекладу фрагментів художнього тексту, здійсненого системами автоматизованого онлайн-перекладу MateCat і Pragma 6 On-Line. Висвітлено зміст понять адекватного та еквівалентного перекладу, що стало відправною точкою оцінки якості машинного перекладу. Обґрунтовано вибір програм машинного перекладу, що віддзеркалюють дві глобальні стратегії їх моделювання, а саме: системи машинного перекладу на основі лінгвістичних правил та статистичні системи. Схарактеризовано перекладацькі трансформації, до яких удається авторка літературного перекладу Ольга Любарська, що слугували еталоном якості, який повною мірою відповідає критеріям еквівалентного/адекватного перекладу: точно відтворює зміст та відбиває комунікативні установки авторки твору. Окреслено низку вдалих перекладацьких рішень, якими відзначено окремі фрагменти машинного перекладу. Детальному розгляду піддано помилки та перекладацькі огріхи, що припускають програми автоматизованого онлайн-перекладу. Виявлені помилки було згруповано відповідно до лінгвістичних рівнів, що сприяло утворенню лексичних, морфологічних та синтаксичних типів помилок. До лексичних помилок належить вживання слів у невласивому для них значенні, яке не відповідає їхнім контекстуальним умовам; наявність неперекладених слів та словосполучень; дослівний переклад, уживання російнізмів; неспроможність коректної інтерпретації фразеологічних зворотів; неправильний переклад через помилки у вихідному тексті тощо. До морфологічних помилок відійшли некоректне визначення частиномовної належності лексем у випадках граматичної омонімії, порушення граматичних категорій, зокрема категорії часу дієслів, помилки при творенні відмінкових закінчень іменників і прикметників. До синтаксичних помилок віднесено порушення смислових зв'язків під час побудови словосполучень та речень, а саме узгодження між членами речення, некоректне вживання сполучників у межах синтаксичних конструкцій, порушення порядку слів у реченнях.

Ключові слова: машинний переклад; художній текст; оцінка якості перекладу; перекладацькі трансформації, Pragma 6 On-Line; MateCat.

Вступ. Провідні лінгвістичні технології прагнуть до розвитку досконалих програм автоматизованого перекладу, спроможних повною мірою замінити людську працю в цій галузі. Штучний інтелект, що слугує підґрунтям для систем нейронного машинного перекладу (далі – МП), сприяє максимальному покращенню його якості, можливого на цьому етапі розвитку. Сучасні лінгвістичні програмні продукти уможливають ефективну командну колаборацію в галузі технічного й науково-технічного перекладів, а мультифункціональність процедури забезпечує її чітку організацію та стандартизацію [9, с. 337]. Проте якщо стосовно перекладу технічної або ділової літератури застосування таких програм є цілком виправданим, то інтерпретація художньої літератури потребує осмислення людиною.

Аналіз останніх досліджень. Оцінка якості МП перебуває у фокусі досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Так, А. Бірюков досліджував якісні показники перекладу, здійсненого автоматизованими системами між українською та німецькою мовами. Якість МП за виокремленими критеріями висвітлено у працях А. Зарецької [15], Д. Арнольда [1] та ін. Перекладу науково-технічних текстів присвячено наукові розвідки Н. П. Башук [2], А. Л. Міщенко [9]. Утім дослідження перекладу художнього тексту в межах англо-української мовної пари залишалося поза увагою науковців, що робить поточне дослідження *актуальним*.

Мета цього дослідження полягає в з'ясуванні потенціалу програм МП під час інтерпретації фрагментів художньої літератури. Реалізація поставленої мети стає можливою за умови розв'язання таких **завдань**: *висвітлити* зміст понять адекватного та еквівалентного перекладу, що слугують підґрунтям оцінки якості перекладу; *схарактеризувати* системи МП Pragma 6 On-Line і MateCat; *здійснити* порівняльний аналіз фрагментів перекладу, описавши переваги й недоліки, характерні для кожної з аналізованих систем; *проаналізувати* перекладацькі трансформації, що забезпечують якість МП в розглянутих фрагментах перекладу; *виокремити* основні типи помилок, що їх припускаються зазначені програмні забезпечення (далі – ПЗ).

Матеріалом дослідження слугують фрагменти оригінального тексту роману Сильвії

Плат *The Bell Jar* і їхній переклад, здійснений українською перекладачкою Ольгою Любарською [11] та системами машинного онлайн-перекладу *MateCat* і *Pragma 6 On-Line*, що їх представлено у вільному доступі. Вибір програм обумовлено належністю до різних типів систем МП. *MateCat* – ПЗ, що належить до систем автоматизованого перекладу, які інтегрують переклад машини й людини [8]. З одного боку, *MateCat* забезпечує доступ до глобальної перекладацької пам'яті, так званої *MyMemory*, що містить сегменти мови-оригіналу та мови-перекладу в загальнодоступній базі даних, утвореній перекладами професійних перекладачів. Пам'ять перекладів дозволяє виявити ідентичні або подібні сегменти, виведені на екран під час перекладу нових текстів у вигляді повних збігів, які маркуються програмою як *точні відповідники (Exact Matches)*, та неповних збігів, відомих як *неточні відповідники (Fuzzy Matches)*. З іншого боку, програма містить вбудовану функцію МП, забезпечену сервісом компанії *Google – Google Translate*, що використовує передові технології нейронного МП, суттєво вдосконалюючи процес інтерпретації тексту.

Онлайн-перекладач *Pragma 6 On-Line* – сервіс автоматизованого перекладу, який базується на граматичних правилах (*Rule-based Machine Translation – RMBT*) [14]. Системи RMBT здійснюють переклад із використанням вбудованих словників і спеціального набору граматичних правил, створених для певної мовної пари. Програма містить вісім перекладних словників, що функціонують у 56 різних комбінаціях. Проблема багатозначності слів частково розв'язано наявністю функції вибору тематики тексту (загальна, інформатика, техніка, право, спорт).

Методи та методики дослідження. Пріоритетними методами під час здійснення поточного дослідження слугують метод *порівняльного аналізу*, за якого відбувається аналіз форми та змісту фрагментів перекладу порівняно з оригінальними текстами, та метод *лінгвістичного аналізу*, який дозволяє з'ясувати мовну природу помилок. Запропонований алгоритм дослідження уможливив виявлення перекладацьких еквівалентів і змін, які відбуваються під час інтерпретації оригіналу, а також сприяв виокремленню типів помилок, що виникають під час МП в межах англо-української мовної пари. Оцінюючи якість перекладу, виконаного за допомогою автоматизованих онлайн-сервісів, ми опиралися на професійний переклад твору, що в нашому випадку стало відправною точкою якості, дозволяючи порівняти переклад, здійснений людиною й машиною, а також окреслити труднощі, що знижують загальну оцінку якості перекладу.

Результати та дискусії. Якісний переклад здебільшого диференціюють як еквівалентний та адекватний. Поняття еквівалентності перекладу, уведене у вжиток американським мовознавцем російського походження Р. О. Якобсоном, передбачає інтерпретацію певного повідомлення засобами цільової мови із збереженням його цілісності, що виключає його розкладання на окремі фрагменти – кодові одиниці (*code units*) [5, p. 152].

Потрактуючи поняття еквівалентності, провідні вчені-перекладознавці вдаються до таких визначальних термінів, як *еталонність*, *відповідність*, *повноцінність*, *точність*, що спрямовує вектор наукового пошуку до ретельної, вичерпної передачі всіх видів інформації [4; 7]. За такого підходу зазначене поняття є співзвучним із поняттям *адекватного перекладу*, що передбачає відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови з урахуванням прагматичного, емоційно-оцінного й семантичного складників інформації [12].

Проте, якщо еквівалентний переклад зосереджено на відносній рівності зазначених компонентів, то адекватність перекладу забезпечує насамперед відтворення комунікативно-прагматичного складника, на збереження його комунікативної значущості. У широкому розумінні феномен адекватного перекладу передбачає більш вільний, у порівнянні з еквівалентним, переклад з меншим ступенем наближеності до оригіналу. Зокрема, В. Н. Комісаров називає адекватним «гарний», досконалий переклад [6], тоді як еквівалентний переклад, на думку Т. Р. Кияка, є «точним» [7].

З огляду на зазначені поняття доцільно припустити, що переклад, виконаний автоматизованими системами, не зможе досягнути того рівня точності, за якого переклад вважають еквівалентним/адекватним. Незважаючи на стрімкий розвиток у галузі комп'ютерної лінгвістики і МП зокрема, дотепер не існує настільки досконалої системи, здатної створити

повноцінний переклад без втручання людини. Це насамперед пов'язано з проблемою полісемії та омонімії, що в контексті перекладознавчих студій відома як «лексична неоднозначність» (*lexical ambiguity*) – багатопредметна й багатопонятійна спрямованість окремих слів, здатних позначати декілька понять відразу. Людина-перекладач володіє певною базою даних, а наявність асоціативного мислення дозволяє в ідеалі безпомилково, уникаючи відчуття змістової неузгодженості, обрати потрібний варіант, релевантний для кожного конкретного випадку.

Існує поняття *потенційно досяжної еквівалентності*, яку обумовлено відмінностями мов перекладу й оригіналу. У поточному дослідженні ми вдалися до екстраполяції поняття, застосувавши його до оцінки якості перекладів, створених за допомогою спеціальних програм. Уживаючи термін *потенційно досяжна еквівалентність*, ми означуємо верхню межу можливостей програм МП, здатних інтерпретувати текст, мінімізувавши людські зусилля в процесі перекладу.

Проаналізуємо перший приклад:

The silence depressed me. It wasn't the silence of silence. It was my own silence. I knew perfectly well the cars were making noise, and the people in them and behind the lit windows of the buildings were making a noise, and the river was making a noise, but I couldn't hear a thing. The city hung in my window, flat as a poster, glittering and blinking, but it might just as well not have been there at all, for all the good it did me [10].

Літературний переклад: *Німа тиша мене пригнічувала. Не німота самої тиші. Моя німота. Я чудово знала, що автомобілі шумлять, що люди в них і за освітленими вікнами будинків шумлять, і що ріка шумить, але я не чула того шуму, хоч як старалася. Місто висіло за моїм вікном пласке, наче фотоплакат, однак для мене нічого не змінилося б, якби його там не було [11].*

Pragma 6 On-Line: *Мовчання пригнобило мене. Це не було мовчання мовчання. Воно було моїм власним мовчанням. Я знав абсолютно добре автомобілі чинили шум, і людей у них і ззаду освітлених вікон будівель піднімали шум, і річка робила зовсім ні, але я не зміг чути річ. Місто висіло в моєму вікні, плоско як афіша блищавши і блимаючи, але це, можливо, тільки так же добре не знаходилося б там у всьому, для усього добра це зробило мене.*

MateCat: *Тиша мене пригнічувала. Це була не тиша мовчання. Це було моє власне мовчання. Я прекрасно знав, що машини шуміли, і люди в них і за освітленими вікнами будинків шуміли, а річка шуміла, але нічого не могла почути. Місто висіло у моєму вікні, пласке, як плакат, блищало і моргало, але воно, можливо, так і не було там взагалі, за все добре, що воно мені зробило.*

Як ми можемо спостерігати, авторка роману тричі повторює слово *silence* з метою занурити читача в атмосферу внутрішнього оніміння, що супроводжувало перебування головного персонажа в депресивному стані (про що ми дізнаємося під час детального вивчення твору). Проте перекладачка уникає триразового повтору лексеми та вдається до диференціації, замінивши відповідник «німота» в одному випадку на лексему «тиша». Компенсацією за заміну вилученої лексеми слугує інтенсифікатор «німа», що підсилює семантику лексеми «тиша» на початку першого речення. Паралельні конструкції, об'єднані сполучником *and*, віддзеркалено в синтаксичній структурі перекладу, відтворюючи монотонність буття. Ідіоматичний вираз оригіналу *for all the good it did me* містить негативні конотації, фактично означаючи, що, незважаючи на очевидні сподівання, людина не отримала очікуване. Марність цих сподівань, розчарованість персонажа, його безнадійність і втому відтворено у вдалому перекладацькому рішенні, уведеному фразою *якби його там не було*.

Таким чином, літературний переклад фрагмента демонструє здатність авторки не лише майстерно інтерпретувати зміст твору, добираючи найбільш вдалі відповідники, але й всебічно осмислити оригінал, донести його комунікативну інтенцію, у якій простежено бажання передати весь спектр негативних відчуттів, властивих для особистості в стані депресії, відтворити специфіку авторського стилю.

Системи МП виявилися здатними продукувати лише частково задовільний переклад, припускаючись різноманітних помилок і неточностей. Найперша проблема, що виникає під час роботи з перекладацькими програмами, – це проблема полісемії. Так, онлайн-перекладач *Pragma*

б On-Line запропонував неправильний відповідник до лексеми *behind* у словосполученні *behind the lit windows*, переклавши його як *ззаду освітлених вікон будівель*. У фрагменті наявні непоодинокі випадки послівного перекладу, що спотворює зміст і зводить непрофесіоналізм перекладу на межу комічного. Це стосується таких словосполучень, як *автомобілі чинили шум* (*the cars were making noise*), *я не зміг чути річ* (*I couldn't hear a thing*). Остання фраза фрагмента виявилася непосильним перекладацьким завданням для цієї програми, перетворивши оригінал на низку окремо перекладених і мало пов'язаних між собою слів (*Місто висіло в моєму вікні, плоско як афіша блищавши і блимаючи, але це, можливо, тільки так же добре не знаходилося б там у всьому, для усього добра це зробило мене*). Припускаємо також, що використання російнізмів, як-от *плоске*, замість українського відповідника *пласке*, так же замість *також* може бути пояснено зверненням до російського словника як проміжної ланки під час перекладу українською мовою. Сутність цієї методики, відомої як «методика шлюзу», полягає в тому, що вихідний текст спочатку перекладають російською мовою, а отриманий переклад трансформують в український текст [13]. Програма також припускається помилки під час узгодження підмета й присудка, інтерпретувавши займенник *I* як особу чоловічої статті (*я знав*). До синтаксичних помилок, що їх робить система МП, відносимо неправильно утворене закінчення (*автомобілі чинили шум, і людей у них і ззаду освітлених вікон будівель піднімали шум*), пов'язане з неспроможністю системи коректно встановити зв'язки між членами речення в синтаксичних конструкціях різного ступеня складності.

Переклад, створений ПЗ *MateCat*, продемонстрував значно вищу якість інтерпретації тексту, відтворивши до певної міри зв'язність фрагмента, запропонувавши прийнятні за змістом лексичні відповідники та їхні синоніми. Позитивне враження від перекладу посилюється вдалимими замінами на морфологічному рівні: *glittering and blinking* – *блищало і моргало*. Система успішно впоралася з інтерпретацією синтаксичної конструкції *the people in them and behind the lit windows of the buildings were making a noise* – *і люди в них і за освітленими вікнами будинків шуміли*. Програмі *MateCat* також вдалося розпізнати орфографічну помилку в оригіналі (*nowise*) та успішно замінити її на належний український еквівалент, що у випадку з програмою *Pragma 6 On-Line* перевищило її потенційні можливості.

Проте окремі моменти потребують корекції, зокрема це стосується неправильного узгодження між членами речення, що призводить до вживання хибних відмінкових закінчень. Як і ПЗ *Pragma 6 On-Line*, система автоматизованого перекладу *MateCat* неналежно проаналізувала контекст, і, припустившись аналогічної помилки, неправильно визначила рід дієслова в минулому часі (*Я прекрасно знав*). Утім в наступному випадку присудок узгоджується з жіночим родом (*нічого не могла почути*), що, однак, може стосуватися іменника *річка*, який помилково ідентифіковано як підмет.

До огріхів перекладу належить уживання сполучника *a* в складі паралельних конструкцій, що порушує паралелізм цього стилістичного засобу, спрямованого на створення ефекту неперервності, монотонного перебігу життя, а також частково суперечить смисловим зв'язкам між частинами речення. Неточність перекладу останньої фрази зумовлено порушенням категорії часу і неадекватною інтерпретацією змісту звороту *for all the good it did me*, про який згадувалося вище.

Розглянемо ще один приклад:

It's like watching Paris from an express caboose heading in the opposite direction – every second the city gets smaller and smaller, only you feel it's really you getting smaller and smaller and lonelier and lonelier, rushing away from all those lights and that excitement at about a million miles an hour [10].

Літературний переклад: *Це як дивитися на Париж зі службового вагона експреса, який іде в протилежний бік: щосекунди місто меншає, лишень тобі здається, що це ти меншаєш і стаєш дедалі самотнішою, віддаляючись від усіх тих вогнів і захвату зі швидкістю коло мільйона кілометрів на годину* [11].

Pragma 6 On-Line: *Це подібно до спостереження за Парижем від певного службового вагону, що очолює в протилежному напрямі – щомиті місто стає меншим і меншим, тільки ви*

відчуваєте, що це є дійсно ви, стаючи меншим і меншим і самотнішим і самотнішим, мчавшись далеке від все ті вогні і що збудження в про мільйон миля година.

MateCat: Це як би спостерігати за Парижем з експрес-кабоза, що прямує в зворотному напрямку – з кожною секундою місто стає все менше і менше, тільки ти відчуваєш, що ти насправді стаєш меншим і меншим і самотнішим і самотнішим, мчить від усіх цих вогнів і від цього хвилювання біля мільйон миль на годину.

Ознайомившись із фрагментами перекладеного тексту, можна зробити попередній висновок, що переклад, виконаний програмою *MateCat*, значно переважає за рівнем адекватності переклад, здійснений програмою *Pragma 6 On-Line*: дотримано логіко-синтаксичний зв'язок між членами речення, вдало розв'язано проблему лексичної неоднозначності; програма впоралася з утворенням відмінкових форм іменників, коректно дібрала прийменники. Проте неперекладеним залишилося словосполучення *an express caboose*, що в літературному варіанті перекладу звучить як *службовий вагон експресу*. *MateCat* інтерпретує його через транслітерацію, модифікувавши за допомогою правильно визначеної відмінкової форми. Під час утворення ступеня порівняння прикметників програма припускається помилки, додавши неправильне закінчення – *місто стає все менше і менше*. Слово *мільйон* у словосполученні біля *мільйон миль на годину*, вимагає корекції його відмінкової форми *мільйону*. На нашу думку, прийменник *близько* в цьому контексті був би більш доречним. Граматична трансформація, що відбулася на морфологічному рівні через заміну дієприслівника *rushing* – дієсловом *мчить*, порушує семантичні зв'язки між частинами речення.

Вартою уваги є авторська компенсація лексеми *miles* більш зрозумілим для українського читача відповідником *кілометрів*, що її запропоновано у фрагменті перекладу О. Любарської. У наявному контексті цю лексему використано для створення стилістичного прийому гіперболізації, а отже, її заміна на лексему *кілометрів* не впливає на зміст фрагмента, слугуючи ознакою припустимої доместикації перекладу.

Переклад, виконаний програмою *Pragma 6 On-Line*, заслуговує на низьку оцінку його якості, що викликано насамперед тенденцією до послівного перекладу. Програма припустилася численних помилок на різних мовних рівнях. Так, дієприкметниковий зворот *heading in the opposite direction* було цілком слушно інтерпретовано підрядним означальним реченням (*що очолює в протилежному напрямі*). Проте дієслово *очолює* не вписується в семантику конструкції, у якій більш доречними видаються лексеми *мчати*, *рухатися* тощо. У фрагменті вжито зайві лексеми (прийменник, прикметник), вибір окремих прийменників, що з'являються в реченні попарно, ускладнює розуміння прочитаного (*в про мільйон*). Було також відзначено вживання неправильних відмінкових закінчень (*вогні*), деякі слова вжито в називному відмінку в межах словосполучень *мільйон миля година*. Займенники *все, ті* не узгоджено з наступною частиною речення, з якою їх співвіднесено – *далеке від все ті вогні*. Програма також хибно інтерпретувала лексему *away*, обравши прикметник *далеке* замість логічного в словосполученні прислівника *далеко*. Результатом граматичної омонімії стає неправильний переклад вказівного займенника *that*, що його було помилково інтерпретовано як сполучник *що*. Зауважимо також, що вживання дієприкметника теперішнього часу *rushing* указує на одночасність дії, вираженої смисловим дієсловом, проте програма переклала його з порушенням категорії часу. Лексичною помилкою виступає переклад полісемантичного прийменника *about* як *про*, що є неприйнятним у словосполученні *про мільйон миля година* – замість очевидного *близько мільйону миль на годину*.

Проаналізуємо ще один приклад:

I saw the days of the year stretching ahead like a series of bright, white boxes, and separating one box from another was sleep, like a black shade. Only for me, the long perspective of shades that set off one box from the next had suddenly snapped up, and I could see day after day after day glaring ahead of me like a white, broad, infinitely desolate avenue [10].

Літературний переклад: *Прийдешині дні року я уявляла як череду яскравих білих скринь, розмежованих чорною тінню, що була сном. От лишень у моїй уяві та нескінченна скриньова перспектива зібгалася, і час попереду, день за днем, здавався мені білим, широким і довічно порожнім проспектом [11, с. 186].*

Pragma 6 On-Line: Я бачив дні щорічного *протягу* попереду подібно до серій яскравих, складання комп'ютерів власного, і відділяючи одну коробку від іншої був *сплять*, подібно до чорної тіні. Тільки для мене, довга перспектива тіней, що спонукає одна коробка від потім несподівано підхопив, і я зміг доглядати день у день після денного явного попереду мене подібно до білого, широко, нескінченно покинута авеню.

MateCat: Я бачив, як дні року тягнуться попереду, як низка яскравих, білих коробок, і відокремлювати одну коробку від іншої був сон, як чорний відтінок. Лише для мене довга перспектива відтінків, що відтісняли одну коробку від другої, раптом сплинула, і я міг бачити, як день за днем блищать переді мною, як біла, широка, нескінченно безлюдна алея.

У цьому фрагменті депресивний персонаж з властивою для депресивних особистостей яскравою образністю описує періоди безсоння, що становлять одну з фізіологічних ознак депресивного стану. Складність авторського стилю, неповторність унікальних асоціацій, що накладаються одна на одну в розлогих синтаксичних візерунках, передають сплутаність думок персонажа й ставлять перед перекладачем складне завдання. Утім, авторка перекладу не менш винахідливо підійшла до інтерпретації фрагмента, з ентузіазмом застосувавши низку перекладацьких трансформацій, що наближають внутрішній монолог до оригінального й відповідають комунікативним настановам авторки тексту. Так, переклад лексем *saw* (уявляла), *box* (скриня), *shade* (тінь), *series* (череда) свідчить про творчий підхід перекладачки, про її суб'єктивне бачення контекстуальних умов зазначених лексичних одиниць, яка вдається до прийому диференціації.

Що стосується програм МП, вони інтерпретували ці лексичні одиниці в їхньому найбільш вживаному варіанті, припустившись також помилки під час визначення роду дієслова, співвіднесеного із займенником *я*: *бачив*, *коробка*, *відтінок*, *серія*. Така інтерпретація лексем не спотворює зміст, проте позбавляє уривок експресивності. Зазначимо, що переклад словосполучення *a white, broad, infinitely desolate avenue*, здійснений програмою *MateCat*, – *біла, широка, нескінченно безлюдна алея*, на нашу думку, не поступається його літературному відповіднику і представляє цілком обґрунтоване перекладацьке рішення у вигляді зв'язного, милозвучного, емотивно забарвленого словосполучення. Незначне порушення логіко-синтаксичного зв'язку відбулося між членами речення через невдалий вибір частиномовної належності лексеми *separating* сукупно з порядком слів, що дублює оригінальний.

Pragma 6 On-Line ще раз припустилася значно більшої кількості помилок і технічних огріхів. Це стосується, зокрема, неадекватного вибору лексичних відповідників, що в окремих випадках не вписуються в контекст і позбавляють уривок сенсу. Некоректно вирішено проблему граматичної омонімії – лексемі *sleep* інтерпретовано як *сплять*, тоді як логічним у наявних контекстуальних умовах видається лексема *сон*, що належить до лексико-граматичного розряду іменників. В окремих словосполученнях іменники та прикметники не мають належних відмінкових закінчень, ужиті в називному відмінку, наприклад, *спонукає одна коробка*. Відзначено численні випадки синтаксичної неузгодженості між членами речення через абсурдність використаних лексем-відповідників та неправильну побудову граматичних форм під час утворення словосполучень, як-от: *подібно до білого, широко, нескінченно покинута авеню; одна коробка від потім* (варіант коректного перекладу – *одну коробку від іншої*).

Висновки. Проаналізувавши запропоновані фрагменти перекладів з погляду їх якості, ми дійшли висновку, що переклад художнього тексту – складне завдання, яке потребує багато часу й зусиль та є фактично непосильним для електронного перекладача без подальшого редагування. Утім, ПЗ *MateCat* продемонструвало значно вищу якість перекладу, припускаючись меншої кількості помилок у порівнянні з програмою *Pragma 6 On-Line*. Програма *MateCat* переважно вдало розв'язувала проблему лексичної неоднозначності, правильно добирала прийменники та відмінкові закінчення, виявляла здатність до коректної інтерпретації синтаксичних структур середньої складності. На нашу думку, цьому сприяло використання декількох джерел перекладу: глобальної перекладацької пам'яті *MyMemory* та функції МП *Google Translate*, що використовує технологію нейронного МП. ПЗ *Pragma 6 On-Line* виявило незадовільну якість перекладу, удаючись до послівного перекладу, припускаючись помилок на різних мовних рівнях. Оскільки

системи МП, що ґрунтуються на правилах були одними з перших автоматизованих систем, то належність *Pragma 6 On-Line* до цього типу систем наводить на думку про її невідповідність сучасним перекладацьким завданням.

У результаті аналізу помилок за лінгвістичними рівнями було виявлено такі їх типи: лексичні, морфологічні, синтаксичні. До лексичних помилок відносимо некоректно дібрані лексичні відповідники різної частиномовної належності, неперекладені (транслітеровані) слова; вживання росіянізмів; послівний переклад сталих виразів, неправильний переклад через помилку в оригіналі. Морфологічні помилки охоплюють невдале розв'язання проблем граматичної омонімії, порушення категорії часу дієслів, некоректне утворення відмінкових закінчень іменників і прикметників, помилки під час утворення ступенів порівняння прикметників. До синтаксичних помилок належать порушення логіко-синтаксичного зв'язку між словами, некоректне узгодження між головними й другорядними членами речення, уживання сполучників, що створюють смислові зв'язки в межах стилістики синтаксису, порушення порядку слів у реченнях. Що стосується помилок систем МП, які належать до текстуального лінгвістичного рівня, то їх можна узагальнити до неспроможності автоматизованих систем передати особливості авторського стилю, забезпечити художнє оформлення мовних структур, за якого переклад виступає унікальним, цілісним, повноцінним художнім твором.

References

1. Arnold, Dough, Lorna Balkan, Siety Meijer, R. Lee Humphrey, and Louisa Sadler. 1994. *An Introductory Guide*. London: NCC Blackwell.
2. Bashuk, Nataliia. 2017. "Ekvivalentnist ta adekvatnist perekladu naukovo-tekhnichnykh tekstiv". *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia* 122–126.
3. Biriukov, Artem. 2006. "Otsinka yakosti systemy mashynoho perekladu Pragma 4.4. z nimetsko-ukrainskoiu movnoiu paroiu". *Studia Methodologica*. Ternopil 61–64.
4. Fiodorov, Andrei. 1983. *Osnovy obshchei teorii perevoda*. Moskva: Vysshiaia shkola.
5. Jakobson, Roman, "On Linguistic Aspects of Translation." In *Steps to Translation*, compiled by Tetiana Andriienko, 151–156. Kyiv: Vydavnychi Dmytra Buraho, 2015.
6. Komisarov, Vilen. 2004. *Sovremenoe perevodovedenie*, Moskva: ETS.
7. Kyiak, Taras, Oleksandr Ohui, and Anatolii Naumenko. 2006. *Teoriia i praktyka perekladu. Nimetska mova*. Vinnytsia: Nova Knyha.
8. *MateCat*. <https://www.matecat.com/>
9. Mishchenko, Alla. 2013. *Linhvistyka fakhovykh mov ta suchasna model naukovo-tekhnichnoho perekladu*, Vinnytsia: Nova Knyha.
10. Plath, Sylvia. 1963. *The Bell Jar*. http://letters.to.stephanie.gportal.hu/portal/letters.to.stephanie/upload/745843_1406744742_07068.pdf
11. Plath, Sylvia. 2016. *Pid sklianyim kovpakom*. Translated by Olha Lubarska. Lviv: Vydavnytstvo staroho leva.
12. Skladchikova, Nataliia. 1985. *Semanticheskoe sodержaniie metafory i vidy yego kompensatsyi pri perevodie*. Moskva 21–29.
13. Stakhmych, Yurii. 2014. "Otsinka yakosti system Pragma 6.3 Business i Google Translate". *Nova filolohiia* 65: 246–252.
14. *TridentSoftware*. <http://www.translate.ua/ru/on-line>
15. Zaretskaya, Anna, Gloria Corpas Pastor, and Miriam Seghiri, 2016. "Quality Evaluation Template for Machine Translation". *Translation Journal* 19.

Карпина Елена. Компаративный анализ литературного и машинного переводов (на материале фрагментов романа С. Плат "The Bell Jar"). В статье предложен сравнительный анализ перевода фрагментов художественного текста, осуществленного системами автоматизированного онлайн-перевода MateCat и Pragma 6 On-Line. Освещено содержание понятий адекватного и эквивалентного перевода, что составляет отправную точку оценки качества машинного перевода. Обоснован выбор программ машинного перевода, которые отражают две глобальные стратегии моделирования программных обеспечений автоматизированного перевода: системы на основе лингвистических правил и статистические системы машинного перевода. Охарактеризованы переводческие трансформации, к которым прибегает автор литературного перевода Ольга Любарская, что в осуществленном исследовании служили эталоном качества, который полностью соответствует критериям эквивалентного / адекватного перевода: точно воспроизводит содержание и отвечает коммуникативным установкам автора произведения. Детальному рассмотрению подверглись ошибки и огрехи перевода, допущенные программами автоматизированного онлайн-перевода. Обнаруженные ошибки были сгруппированы в соответствии с лингвистическими уровнями, что позволило охарактеризовать лексические, морфологические и синтаксические типы ошибок. К лексическим ошибкам относятся употребление слов в несвойственном для них значении, которое не соответствует контекстуальным условиям, наличие непереведенных слов и словосочетаний, дословный перевод,

употребление русизмов; отсутствие корректной интерпретации фразеологических оборотов, неправильный перевод из-за ошибок в исходном тексте и тому подобное. К морфологическим ошибкам принадлежат некорректное определение частеречной принадлежности лексем в случаях грамматической омонимии, нарушение грамматических категорий, в частности категории времени глаголов, ошибки при образовании падежных окончаний существительных и прилагательных. К синтаксическим ошибкам относятся нарушения смысловых связей при построении словосочетаний и предложений, а именно согласование между членами предложения, некорректное употребление союзов в пределах синтаксических конструкций, нарушение порядка слов в предложениях.

Ключевые слова: машинный перевод; художественный текст; оценка качества перевода; переводческие трансформации, Pragma 6 On-Line; MateCat.

Karpina Olena. Comparative Analysis of Literary and Machine Translation (a Case Study of the Fragments of S. Platt's Novel "The Bell Jar"). The article offers a comparative analysis of the translation of literary text fragments carried out by automated online translation systems MateCat and Pragma 6 On-Line. The content of the concepts of adequate and equivalent translation is highlighted, which became the starting point for assessing the quality of machine translation. The choice of machine translation programs reflects two global strategies in terms of machine translation software modeling: rule-based and statistical machine translation systems. The translation transformations applied by the author of literary translation Olga Liubarska are characterized, serving as a standard of quality that meets the criteria of equivalent / adequate translation: accurately reproduces the content and renders the communicative attitudes of the author. Translation errors and flaws of automated online translation programs have been examined in detail. The detected errors were grouped according to linguistic levels, forming lexical, morphological and syntactic types of errors. Lexical errors include the use of words in uncharacteristic meaning, which does not correspond to their contextual environment; untranslated words and phrases, word-for-word translation, the use of Russianisms; inability to correctly interpret phraseological units, incorrect translation due to errors in the source text, etc. Morphological errors consist of incorrect rendering of parts of speech in cases of grammatical homonymy, violation of grammatical categories, in particular, the category of tense of verbs, errors in the formation of case endings of nouns and adjectives. Syntactic errors include violation of semantic relations in the construction of phrases and sentences, namely coordination between sentence members; incorrect use of conjunctions within syntactic constructions, violation of word order in the sentences.

Key words: machine translation; literary text; translation quality assessment; translation transformations, Pragma 6 On-Line; MateCat.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2020-12-17>

УДК 811. 111'38:162

Larysa Kyrychuk, Anna Bohdanova

FUNCTIONAL PARAMETERS OF PRAGMATIC INTERACTIVE MARKERS IN COMPOSITIONAL PARTS OF RESEARCH ARTICLES

It is a common knowledge that academic writing is expected to be factual and objective, however, the authors tend to express their subjective opinions demonstrating their attitudes towards their claims and, apparently, influencing the readers' attitudes. In order to pass on their messages in an intelligible, convincing, cooperative and polite way academic authors employ pragmatic interactive devices, i.e. boosters and hedges, whose function is to optimize the authors' relationship with their texts and with their readers. It is widely recognized that boosting and hedging are the communicative strategies adopted by academic authors to express a different degree of commitment or detachment. One of the frequently stated problems in this area is concerned with application and distribution of boosters and hedges in the componential parts of research articles. The aim of this study is to indicate the frequency of boosters and hedges in Introduction, Results and Conclusions parts of research articles and to pinpoint their pragmatic meanings. This may provide an opportunity to advance our understanding of the mechanisms of authors' influence and persuasion in the text production and text perception. The factual material of the study is collected from academic papers published in on-line linguistic journals. On the first step of the analysis the componential sections of the selected article (Introduction section, 7 pages; Result section, 13 pages; Conclusion section, 6 pages) are examined separately in order to trace the correspondence of their textual patterns to the academic audience expectations. Applying the procedure of quantitative analysis, the occurrences of boosters and hedges are counted manually in each of the componential parts; the data obtained are presented in the tables. Using the procedural elements of contextual and discourse analyses the spotted modifiers are examined in their narrow and broad distribution in order to point out their pragmatic functions in each of the research article sections. The cases of occurrence of boosters and hedges are interpreted as forms of social behavior or author's stances taken to establish interpersonal relationship with the audience and to ensure adequate reading of the text by their academic colleagues. The findings of the study are reported and commented on in the Results and Discussion section and generalized in Conclusions.

Key words: research article, article section, pragmatic marker, booster, hedge, communicative strategy, author's stance.